

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05
Національної академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

**офіційного опонента доцента кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1
Інституту підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидата юридичних наук, доцента С. І. Марка
на дисертацію Білоуса Олега Дмитровича
«Здійснення виклику слідчим, прокурором,
судового виклику у досудовому розслідуванні»,
підготовлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Ступінь обґрунтування вибору теми дослідження

На підставі ознайомлення з публікаціями, авторефератом та текстом рукопис дисертації О. Д. Білоуса, зауважимо, що дослідження присвячене актуальній темі, яка має важливе теоретичне та практичне значення, сприяє розвитку науки кримінального процесу.

Із прийняттям 2012 року чинного КПК України, українське кримінальне процесуальне законодавство доповнено низкою новел, що стосуються і виклику слідчим, прокурором, судового виклику, і інших заходів забезпечення кримінального провадження, можливість застосування яких перебуває у прямому взаємозв'язку із недотриманням обов'язку прибуття на виклик уповноважених осіб у порядку ст.ст. 133, 134 КПК України.

У кримінальному провадженні визначити відповідний баланс у співвідношенні публічних та особистих інтересів доволі складно, насамперед

ВХ. №		1628	
06	05	20 19 р.	
кількість аркушів:		11	
всн. док.		11	

тоді, коли необхідність обмеження прав і свобод людини спричинена порушенням особою нормативних положень КПК України стосовно появи на виклик слідчого, прокурора, судового виклику. Крім того, як слушно вказує О. Д. Білоус, система заходів такого державного реагування на протиправну поведінку несумлінних учасників кримінального провадження, її структурування та нормативно-правове оформлення, а також формалізований порядок застосування, не досконалі й не завжди здатні забезпечити суворе дотримання зазначеної конституційної парадигми.

Автором наголошено, що останніми роками в слідчій практиці зросла кількість випадків ухилення учасників кримінального процесу від виконання передбачених КПК України обов'язків, зокрема неприбуття за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

Вказані й інші чинники обумовлюють своєчасність теоретичного розроблення питань, пов'язаних із поглибленим аналізом проблем здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику в досудовому розслідуванні та наслідків неприбуття на нього – приводу, грошового стягнення, запобіжних заходів, оскільки від їх вирішення залежить удосконалення правової регламентації і практики всієї кримінальної процесуальної діяльності, а також здійснення правосуддя.

Указані обставини спонукали, відповідно до положень чинного КПК України, здійснити комплексне дослідження теоретичних і практичних питань виклику слідчим, прокурором, судового виклику в досудовому розслідуванні. Тому одержані автором у результаті дослідження висновки та висловлені в роботі рекомендації мають важливе значення для вдосконалення КПК України в частині своєчасного і належного виконання учасниками кримінального провадження покладених на них законом процесуальних обов'язків, спрямовані на підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень.

З огляду на це тема дисертаційної роботи О. Д. Білоуса є актуальною та своєчасною, відповідає вимогам сьогодення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до такого виду досліджень. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені:

- професійним вирішенням автором низки наукових завдань, що сприяло реалізації обраної мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дисертації визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний із попереднім і доповнює його;
- використанням широкої джерельної бази за темою дисертації та достатнім масивом аналітичних даних (опрацьовано 379 джерел);
- відповідністю предметної спрямованості дослідження паспорту наукової спеціальності 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність»;
- достатньою географією та великою кількістю напрямів у апробації отриманих результатів на науково-практичних конференціях, зокрема й міжнародних.

Достовірність і наукова новизна отриманих результатів

Ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями та з авторефератом дає змогу визнати, що мету дослідження виконано. Це відображено в головних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто і характеризуються певною науковою новизною.

Зокрема, автором *уперше*:

- висвітлено теоретичні підходи до реалізації основних міжнародних стандартів у діяльності зі здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику та наслідків неприбуття на нього, які реалізуються у досудовому розслідуванні шляхом забезпечення розумності строків у кримінальному провадженні, рівності перед законом і судом, а також реалізації права на справедливий суд (у вузькому значенні), на свободу і особисту

недоторканність, на повагу до приватного і сімейного життя, на захист, на відшкодування шкоди внаслідок незаконності позбавлення (обмеження) свободи тощо;

– обґрунтовано, що неявка на виклик є частиною загального поняття «спроби переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду», яка самотійно, або у комплексі з іншими ризиками, передбаченими ч. 1 ст. 177 КПК України, є фактичною підставою для прийняття рішення про застосування/зміну відповідного запобіжного заходу до підозрюваного згідно з ч. 3 ст. 194 КПК України.

Автором удосконалено:

– положення про те, що грошове стягнення як захід кримінальної процесуальної відповідальності, тягне певне обтяження матеріального характеру, та під час досудового розслідування з-поміж іншого може бути накладене у разі неприбуття учасника кримінального провадження на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик (ст. 139 КПК України), а також у разі невиконання цього обов'язку підозрюваним, стосовно якого обрано відповідний запобіжний захід (ст.ст. 179, 180, 493 КПК України);

– наукові ідеї щодо доцільності накладення грошового стягнення за наслідками неприбуття на виклик під час досудового розслідування, крім осіб, передбачених ч. 1 ст. 139 КПК України, на цивільного позивача, представника потерпілого, представників цивільного позивача, цивільного відповідача, третьої особи, стосовно майна якої вирішується питання про арешт;

– наукове положення про те, що кримінальними процесуальними санкціями за невиконання учасником кримінального провадження обов'язку з явки на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді під час досудового розслідування є: привід, грошове стягнення та за наявності підстав запобіжний захід. Вказані заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватись: із власної ініціативи слідчого судді (привід,

накладення грошового стягнення, запобіжний захід); за ініціативи сторін кримінального провадження (привід); за ініціативи сторони обвинувачення (привід, накладення грошового стягнення, запобіжний захід).

Також дістали подальший розвиток:

- твердження про уточнення редакції п. 5 ч. 1 ст. 138 КПК України шляхом заміни словосполучення «тяжка хвороба» на чітко визначений термін «хвороба», наявність якої є однією із поважних причин неприбуття особи на виклик;

- періодизація становлення та розвитку законодавства про виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і наслідків неприбуття на нього у кримінальному процесі України: 1) зародження української державності (V–XIV ст.); 2) перебування територій сучасної України під владою інших країн (друга половина XIV–1917–1918 рр.); 3) радянський період (1917–1991 рр.); 4) новітній період (із 1991 року і донині);

- твердження про те, що поважність причин неявки на виклик під час досудового розслідування під час розгляду клопотання про застосування відповідного заходу забезпечення кримінального провадження має бути доведена слідчим, прокурором та оцінена слідчим суддею в кожній конкретній ситуації;

- положення про те, що правовою підставою виклику слідчим, прокурором, судового виклику під час досудового розслідування є: повістка слідчого, прокурора, слідчого судді, вручена чи надіслана у визначений КПК України спосіб або виклик по телефону чи телеграмою; фактичну підставу становлять: наявність у слідчого, прокурора, слідчого судді достатніх підстав вважати, що особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження та/або обов'язковість її участі у процесуальній дії.

Зазначене підкреслює і актуальність дослідження О. Д. Білоуса, і його своєчасність, спрямованість на перспективу в пошуку ефективних засобів і способів урегулювання кримінальних процесуальних правовідносин

учасників кримінального провадження під час виклику слідчим, прокурором, судового виклику в досудовому розслідуванні.

Формулювання теми, запропоноване автором, свідчить про поглиблення наукового пошуку через призму окремих методологічних проблем кримінального процесу, що підвищує рівень узагальнення і творчого пошуку науковця, доводить його актуальність.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях

Основні наукові результати дисертації відображено у п'ятнадцяти наукових публікаціях, серед яких 4 наукові статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у зарубіжному науковому періодичному виданні, а також 10 тез – у збірниках матеріалів міжнародних і Всеукраїнських науково-практичних конференцій і семінарів.

Кількість, обсяг і зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук і надають авторові право на публічний захист дисертації.

Детальний аналіз поданих рукопису й автореферату дисертації дає підстави констатувати ідентичність автореферату й основних положень дисертації. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки і рекомендації в повному обсязі розкриті й обґрунтовані в тексті дисертації.

Практичне значення роботи

Висновки повністю відповідають сформульованим завданням і змісту роботи та впливають з її основних положень. Дисертант стисло формулює основні результати дослідження, які викладені зокрема і у структурній частині автореферату. На нашу думку, найціннішими є такі висновки: обґрунтовано, що кримінальними процесуальними санкціями за невиконання учасником кримінального провадження обов'язку з явки на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді під час досудового розслідування є: привід,

грошове стягнення та за наявності підстав запобіжний захід. Вказані заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватись: із власної ініціативи слідчого судді (привід, накладення грошового стягнення, запобіжний захід); за ініціативи сторін кримінального провадження (привід); за ініціативи сторони обвинувачення (привід, накладення грошового стягнення, запобіжний захід) (с. 20, 149); положення про те, що грошове стягнення як захід кримінальної процесуальної відповідальності тягне певне обтяження матеріального характеру, та під час досудового розслідування з-поміж іншого може бути накладене у разі неприбуття учасника кримінального провадження на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик (ст. 139 КПК України), а також у разі невиконання цього обов'язку підозрюваним, стосовно якого обрано відповідний запобіжний захід (ст.ст. 179, 180, 493 КПК України) (с. 20, 225); що неявка на виклик є частиною загального поняття «спроби переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду», яка самотійно або у комплексі з іншими ризиками, передбаченими ч. 1 ст. 177 КПК України, є фактичною підставою для прийняття рішення про застосування/зміну відповідного запобіжного заходу до підозрюваного згідно з ч. 3 ст. 194 КПК України (с. 19, 226). Ці положення разом із іншими теоретичними узагальненнями автора сукупно вирішують важливе науково-практичне завдання, що полягає в дослідженні особливостей здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику в досудовому розслідуванні.

Підсумовуючи зазначене, потрібно вказати, що кандидатська дисертація О. Д. Білоуса є самотійним і структурно завершеним дослідженням, що характеризується єдністю змісту й безперечно має постульовану саме автором науково-теоретичну та практичну цінність.

Теоретична значущість роботи полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні вдосконалення окремих нормативно-правових положень, які стосуються процесуального порядку здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику в досудовому кримінальному провадженні

та наслідків неприбуття на нього у вигляді приводу, грошового стягнення, запобіжних засобів. Практична значущість одержаних результатів полягає у використанні науково-методологічних узагальнень і практичних рекомендацій автора у практичній діяльності органів Національної поліції України, в законодавчому, освітньому процесі та науково-дослідній діяльності (акт впровадження у практичну діяльність ГСУ МВС України № 193 від 25 грудня 2016 р. та акти впровадження у освітній процес та наукову діяльність: Львівського державного університету внутрішніх справ № 57 від 14 квітня 2016 р. та Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ № 61 від 12 лютого 2018 р.).

Структура та обсяг дисертації

Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що охоплюють десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (379 найменувань на 36 сторінках) і чотирьох додатків на 19 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 280 сторінок, з яких основний текст – 212 сторінок.

Структура дисертації логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню обраних завдань.

Дисертація й автореферат оформлені відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до таких наукових робіт. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Загалом дослідження здійснено на високому науково-теоретичному рівні. Проте, деякі його положення є дискусійними, що пов'язано з викладом дисертантом своєї позиції стосовно окремих досліджуваних проблем. З огляду на це потрібно зробити певні уточнення, зауваження і запропонувати рекомендації з метою подальшого вдосконалення обраної проблематики.

1. З огляду на загальні вимоги до написання таких робіт, найпростіше й найпрозоріше, коли вирішення кожного завдання безпосередньо відображено у відповідному пункті (або пунктах) загальних висновків. На

переконання рецензента, автором не досить вдало сформульовано висновки щодо першого завдання - окреслити сучасний стан та методологічні засади дослідження виклику слідчим, прокурором, судового виклику. Під час процедури публічного захисту хотілось би почути розгорнутішу відповідь стосовно вирішення вказаного завдання, адже, як свідчить аналіз дослідження, доволі цікаві судження з цього приводу автор висловлює у основному тексті роботи.

2. Безперечним позитивом дисертації є здійснене автором історико-правове дослідження виникнення та розвитку інституту виклику та наслідків неприбуття на нього у досудовому кримінальному процесі, яке дало змогу виокремити відповідні його історичні періоди (с. 47–61). Водночас, на переконання рецензента, автором недостатньо уваги приділено виокремленому ним новітньому періоду до функціонування інституту виклику та наслідків неприбуття на нього (з 1991 р. – донині), який характеризується в дисертації у вигляді анотацій. Вказана обставина вимагає додаткового роз'яснення під час процедури публічного захисту.

3. Заслугує схвальних відгуків використання доволі репрезентативної емпіричної бази дослідження (систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності МВС України за період 2013–2018 рр., узагальнені результати опитування 218 слідчих, прокурорів та слідчих суддів Вінницької, Житомирської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Полтавської, Чернігівської областей за 2016–2018 рр. із питань здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику в досудовому розслідуванні; огляди судово-слідчої практики, офіційні звіти та довідки підрозділів системи органів прокуратури, МВС і Міністерства юстиції України), яка вміло та влучно використана автором для підтвердження своїх висновків із приводу тих чи інших питань. Однак, на мою думку, є недостатнє посилання на такі емпіричні дані (огляди судово-слідчої практики, офіційні звіти та довідки) у тексті дослідження й автореферату дещо псує загальне позитивне враження від роботи, що подається на захист.

4. Автореферат дисертації та дисертаційна робота не позбавлені низки недоліків. Так, трапляються повтори вже висловлених положень у різних інтерпретаціях. Зокрема, положення стосовно виокремлення основних міжнародних стандартів виклику слідчим, прокурором, судового виклику та наслідків неприбуття на нього (с. 5, 10, автореферату; с. 19 дисертації) дублюється у п. 3 «Висновків» на с. 17 автореферату та на с. 222 відповідно.

Висловлені зауваження та побажання не применшують загальної високої оцінки рівня виконання дисертаційної роботи, її теоретичної цінності та практичної значущості.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів

З огляду на актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків вважаю, що дисертаційна робота О. Д. Білоуса «Здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні» є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, у якому вирішено актуальне наукове завдання – розроблення положень теоретичного і практичного характеру, що розкривають зміст діяльності зі здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику в досудовому кримінальному провадженні, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства і практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Робота відповідає вимогам, встановленим до змісту й оформлення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

На підставі зазначеного можна зробити висновок, що дисертація О. Д. Білоуса відповідає вимогам пункту 11 Порядку присудження наукових

ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2015 № 567, та наказу МОН України від 12.01.2017 № 40, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

доцент кафедри кримінального процесу

та криміналістики факультету № 1

Інституту підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Львівського державного університету

внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

С. І. Марко

